

Шифр: Сільськогосподарське страхування

Страхування сільськогосподарських культур: проблеми та перспективи

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Сутність страхування сільськогосподарських культур та його значення	5
Розділ 2. Оцінка сучасного стану ринку страхування сільськогосподарських культур	12
Розділ 3. Проблеми та шляхи їх вирішення у страхуванні сільськогосподарських культур	24
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	31
ДОДАТКИ.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. Нині економіка України знаходиться в кризовому стані, що пов'язано з наслідками революції, анексією Криму та частини території Донецької та Луганської області, політичною нестабільністю, значною девальвацією національної валюти, високим рівнем інфляції тощо. Всі ці чинники доволі серйозно тиснуть на економіку країни, не даючи їй розвиватися швидкими темпами.

Україна займає провідне місце у виробництві та експорті сільськогосподарської продукції в світі. Сільське господарство відіграє головну роль в економіці України і є життєво важливою галуззю суспільного виробництва. Сучасний стан агропромислового комплексу України характеризується значною кількістю ризиків та потребує рішучих змін. Страхування сільськогосподарських культур є найефективнішим та найнадійнішим способом управління аграрними ризиками. Дослідження цього виду страхування є стратегічно важливим, адже виявлення проблем та шляхів їх вирішення дозволить покращити стан економіки України

Дослідження перспектив розвитку цього виду страхування є важливим та актуальним також для страхового ринку, оскільки може стати у майбутньому тим локомотивом, який на рівні з автотранспортним страхуванням виведе його на зовсім інші вершини.

Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад страхування сільськогосподарських культур, оцінка його сучасного стану в Україні та розроблення практичних рекомендацій щодо його подальшого розвитку.

Реалізація поставленої мети зумовила вирішення таких **завдань**:

- дослідити основні ризики, притаманні сільському господарству;
- визначити сутність страхування сільськогосподарських культур та його значення;
- проаналізувати діючі моделі страхування сільськогосподарських культур;

- здійснити оцінку сучасного стану ринку страхування сільськогосподарських культур;
- виявити основні проблеми та недоліки, з якими зіштовхуються всі стейкхолдери цього виду страхування;
- розробити пропозиції щодо вирішення окреслених проблем, використовуючи міжнародний досвід.

Об'єктом дослідження є страхування сільськогосподарських культур.

Предметом дослідження – фінансові відносини, що виникають між основними учасниками щодо купівлі-продажу послуг зі страхування сільськогосподарських культур.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань застосовані загальнонаукові та спеціальні методи пізнання сутності явищ, а саме графічний – для візуального представлення результатів; аналіз і синтез – для дослідження страхування сільськогосподарських культур та розкриття його сутності; порівняння – для визначення переваг та недоліків моделей взаємодії держави та страхових компаній; абстрагування та узагальнення – для дослідження теоретико-методологічних засад агрострахового ринку.

Інформаційною базою наукової роботи є законодавчі та нормативні акти з питань страхової діяльності, аналітичні записки IFC, наукові праці вітчизняних вчених, підручники та посібники зі страхування та ресурси мережі Інтернет.

Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У першому розділі містяться загальні теоретичні засади сільськогосподарського страхування. У другому розділі здійснюється аналіз сучасного стану страхування сільськогосподарських культур. Третій розділ присвячений виявленню сучасних проблем та шляхів їх вирішення, зокрема побудові механізму державно-приватного партнерства та впровадженню інновацій на ринку страхування сільськогосподарських культур.

Розділ 1. Сутність страхування сільськогосподарських культур та його значення

Важливим чинником стабілізації та подальшого розвитку економіки України є агропромисловий комплекс. У 2018 р. частка експорту продукції аграрного сектору у загальному експорті країни становила 39,8 %, а у формуванні ВВП – близько 14% [15].

Функціонування аграрного сектору ускладнене постійними ризиками [4]:

- природними (проявляються в погодніх та природно-ерозійних процесах та несуть небезпеку недоотримання врожаю сільськогосподарської продукції);
- антропогенними (зниження врожайності, погіршення якості ґрунтів, порушення природного балансу та вимивання поживних речовин з ґрунту);
- радіаційними (потрапляння радіоактивних речовин у сільськогосподарську продукцію);
- еколого-економічними (зниження якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції).

Для управління сільськогосподарськими ризиками виокремлюють такі інструменти, як хеджування за допомогою похідних фінансових інструментів та страхування, які забезпечують часткову чи повну компенсацію суб'єкту господарювання втрат через негативний вплив погоди та природних ризиків. При цьому сільськогосподарське страхування вважається надійнішим, ефективнішим та більш доступнішим методом.

Сільськогосподарське страхування – це «вид цивільно-правових відносин, щодо захисту майнових інтересів фізичних і юридичних осіб, задіяних у сільськогосподарському виробництві, у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством» [2, с. 345]. Інакше кажучи, сутність страхування сільськогосподарської продукції полягає у «компенсації втрат сільськогосподарського виробника, завданих впливом зовнішньоекономічних важелів та несприятливими природно-кліматичними умовами відповідальною за це особою» [2, с. 345].

Сільськогосподарське страхування може здійснюватися у двох формах: обов'язковій (врожай сільськогосподарських культур, багаторічних насаджень державних підприємств та врожаю зернових культур і цукрових буряків підприємств усіх форм власності, тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків) та добровільне (транспортних засобів, сільськогосподарської техніки, будівель, споруд, майна тощо).

Загальний експорт сільськогосподарської продукції на 96 % складається з рослинництва, а саме зернових культур, тому важливо дослідити саме цей вид страхування. Він представляє собою комплексне страхування сільськогосподарських культур, до яких відносяться: пшениця, жито, суміші пшениці та жита, ячмінь, овес, кукурудза, соєві боби, льон, ріпак, соняшник, хміль, цукрові буряки з метою часткової або повної компенсації фермеру втрати врожаю, яка можлива через настання несприятливих подій [24].

На страховому ринку України пропонуються класичні та індексні страхові продукти. Класичні страхові продукти включають в себе як страхування окремих ризиків так і мультиризикове страхування, тобто комплексне. Індексні страхові продукти базуються на регіональному індексі врожайності, вегетації або погоди. Індексне страхування вважається кращим, ніж класичне, оскільки вирішує проблеми асиметрії інформації, знижує ціну страхування через скорочення адміністративних витрат та полегшує доступ до міжнародного перестраховання ризиків. В Україні найпоширенішим вважається страхування від окремих ризиків, зокрема від граду [23].

Предметом страхування сільськогосподарських культур є:

- витрати господарства на виробництво культури;
- майбутній урожай культури;
- майбутній дохід від виробництва культури.

Варто відзначити, що в Україні майбутній дохід від виробництва культури не виступає предметом страхування, що, насамперед, пов'язано з постійними економічними коливаннями в країні.

В сільськогосподарському страхуванні страхова вартість визначається в залежності від того, що є предметом страхування (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Страхова вартість сільськогосподарських культур та підстави для отримання страхових відшкодувань

Предмет сільськогосподарського страхування	Страхова вартість	Підстава для звернення за отримання страхових відшкодувань
Витрати господарства на виробництво культури	Сума планових витрат на виробництво культури (якщо страховий договір укладається до посіву культури) або сума фактичних витрат на виробництво культури (якщо страховий договір укладається після сівби культури)	Повна загибель посівів на всій або частині посівної площі
Майбутній урожай культури	Очікувана вартість майбутнього врожаю (обсяг очікуваного врожаю помножений на ціну реалізації, зазначені в договорі страхування)	Недоотримання (або неотримання) врожаю культури порівняно з плановим, що зазначений в договорі
Майбутній дохід від виробництва культури	Обсяг очікуваного доходу, що зазначений у договорі страхування	Недоотримання доходу від виробництва культури, яке було спричинене: недоотриманням врожаю або падінням ціни на продукцію

У сільськогосподарському страхуванні варто розрізняти збиток та фізичний збиток. Під фізичним збитком розуміється розмір недоотриманого врожаю на всій площі порівняно з плановим обсягом врожаю, зазначеним у договорі. Збиток – це грошовий вираз фізичного збитку, що обчислюється як добуток фізичного збитку з одиниці площі на площу посіву та на ціну реалізації, зазначену в договорі страхування.

Для страхування ризиків сільськогосподарських культур, яке належить до майнового страхування, поняття «страхова виплата» та «страхове відшкодування» вживаються як взаємозамінні і означають грошову суму, що страховик виплачує страхувальнику в межах страхової суми і відповідно до умов договору страхування у випадку, якщо настав страховий випадок. Обсяг страхового відшкодування буде завжди меншим від страхової вартості

предмета страхування. Він обчислюється як збиток чи частина збитку, завданого предмету страхування страховою подією.

У страхуванні сільськогосподарських культур страхова сума це максимальна грошова сума, яку отримає страхувальник у випадку загибелі врожаю. Залежно від того як співвідносяться між собою страхова сума та страхова вартість виокремлюють повне (страхова сума дорівнює вартості предмета страхування) та часткове страхування (страхова сума менша від вартості страхування).

У цьому страхуванні страховими ризиками можуть бути:

- вимерзання, ожеледь, заморозки, льодова кірка, випрівання (на зимовий період);
- весняні заморозки;
- град, удар блискавки;
- землетрус;
- лавина, земляний зсув, сель;
- пожежа;
- сильний вітер, пилова буря, шквал, смерч, суховій, видування;
- злива, сильна злива, тривалі дощі, павідь, паводок;
- засуха чи зневоднення на землях, які підлягають примусовому зрошенню або заводненню, дуже сильна спека, ґрунтова кірка, випадіння рослин;
- епіфітотійний розвиток хвороб рослин;
- епіфітотійне розмноження шкідників рослин;
- вторинні хвороби рослин (внаслідок настання ризиків);
- протиправні дії третіх осіб щодо рослинницьких насаджень [7].

Сільськогосподарське страхування є найважливішим способом зниження ризикованості сільського господарства. Однак, незважаючи на значну потребу в такому захисті, в нашій країні зроблені лише перші кроки в розвитку цього виду страхування. Актуальними при страхуванні сільськогосподарських

культур залишаються класичні проблеми, які можна розділити на дві групи системні ризики та асиметрія інформації

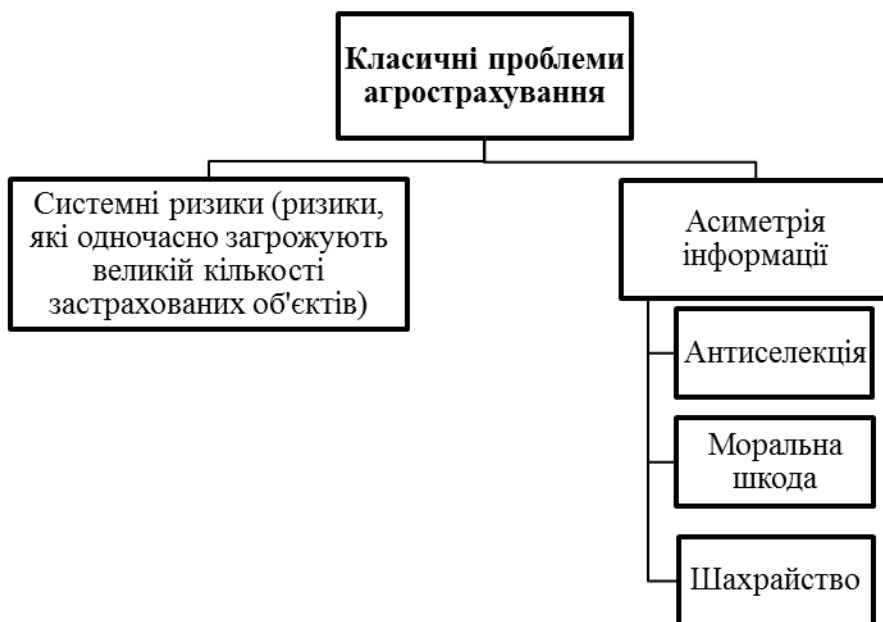

Рис 1.1. Класичні проблеми агостраховання

Джерело: складено автором на основі даних [6, с. 160-164]

Наявність системних ризиків, зазвичай, асоціюються з певною кліматичною зоною. Прикладом такого ризику є посуха, що притаманна південним областям України. Щодо асиметрії інформації, то це проблема, яка притаманна не лише страховому ринку України. У агро страхуванні недоінформованість однієї зі сторін спричиняє виникнення таких проблем як моральна шкода, антиселекція, тобто включення страховиком до страхового портфеля недооцінених ризиків, та шахрайство (маніпуляції при проведенні процедур із врегулювання страхових збитків).

Вирішення наведених проблем має бути ініційоване не лише зі сторони ринку, а й зі сторони держави, яка повинна надавати підтримку виробникам сільськогосподарської продукції.

Залежно від рівня участі держави у агострахованні розділяють три моделі страхування (рис.1.2).

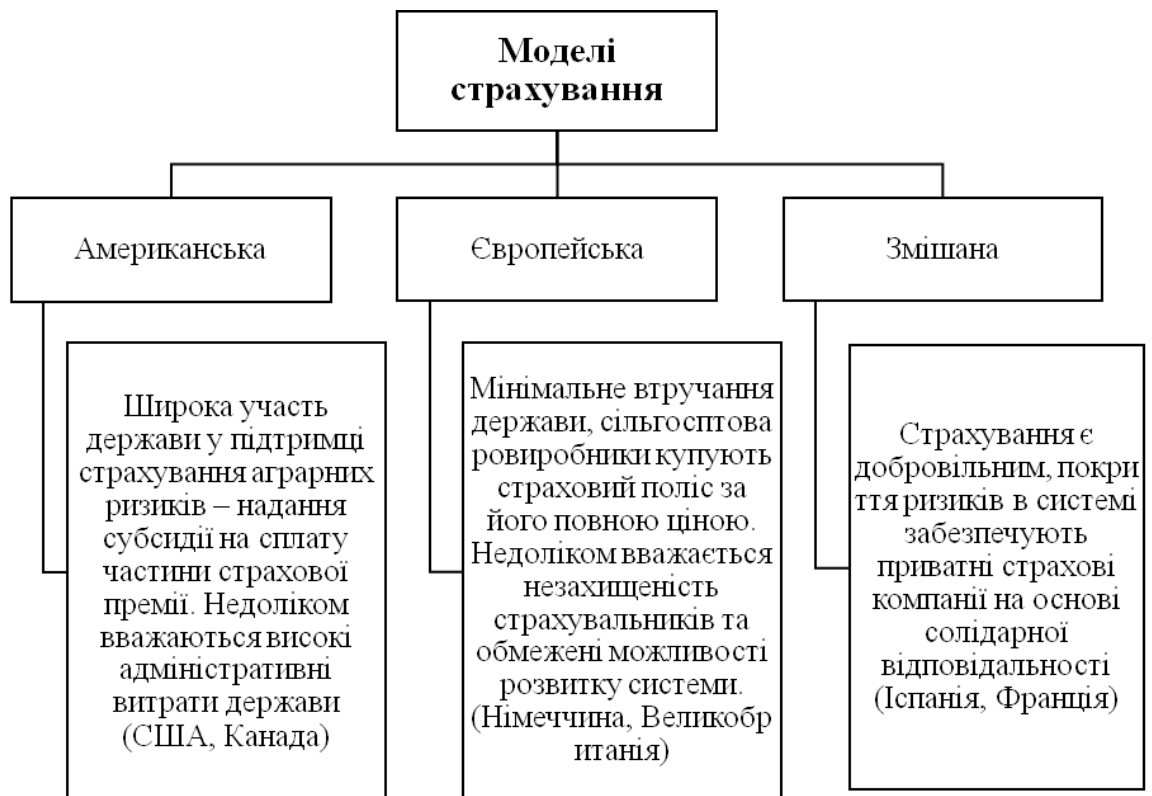

Рис 1.2 Моделі страхування

Джерело: складено автором на основі даних [25]

Міжнародний досвід свідчить, що найефективнішим є варіант поєднання американської та європейської моделі в змішану. Саме така система страхування сільськогосподарських ризиків діє в Іспанії, яка, за оцінками експертів міжнародного проекту ЄС Tacis «Вдосконалення управління ризиками фермерських господарств та малих і середніх господарств в аграрному секторі», є країною з найрозвиненішою системою агрострахування в Європі [25].

В Україні участь держави в агрострахуванні визначається Законом України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою». Нині питання участі держави в Україні залишається відкритим та суперечливим. 7 листопада 2012 р. було створено Аграрний страховий пул, основна діяльність якого пов'язана із організацією та провадженням страхування ризиків у сфері виробництва, зберігання та обігу

сільськогосподарської продукції, в тому числі з добровільним страхуванням сільськогосподарської продукції з державною підтримкою від сільськогосподарських виробничих ризиків, здійснюване відповідно до Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», а також правових і нормативних актів затверджених на виконання даного Закону. Аграрний страховий пул та Аграрний фонд виступають головними гравцями на ринку страхування сільськогосподарських культур. Нині до складу Страхового пулу входять 4 компанії: СК «Брокбізнес», ПрАТ «СК «Страхові гарантії», ПрАТ «Українська аграрно-страхова компанія» і СК «Домінанта». «Аграрний фонд є державною спеціалізованою установою, уповноваженою Кабінетом Міністрів України провадити цінову політику в агропромисловій галузі економіки України» [8].

Для того, щоб отримати допомогу від держави страховик повинен входити до пулу, проте на практиці це виявилось не так просто, адже спочатку страхові компанії не могли отримати ліцензію від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, потім у вступі відмовляв пул, а пізніше в бюджеті не було передбачено державну підтримку аграрного сектору [1].

Як результат, Аграрний фонд та Аграрний страховий пул припинили співпрацю. Нині Аграрний фонд співпрацює як вигодонабувач з добровільного страхування сільськогосподарської продукції з такими компаніями, як СК «УАСК «АСКА», АСК «Інго Україна», СК «PZU Україна», СК «Універсальна», СГ «ТАС», СК «Країна», ТДВ СК «Гардіан» [14].

Отже, страхування сільськогосподарських культур – це один з найефективніших та надійних способів захисту від погодних та природно-ерозійних ризиків для аграріїв. Розвиток цього сектору страхового ринку може посприяти розквіту всієї економіки України за рахунок агропромислового комплексу.

Розділ 2. Оцінка сучасного стану ринку страхування сільськогосподарських культур

Рівень розвитку страхування в Україні значно поступається аналогічному рівню розвинутих країн світу, зокрема, спостерігається низький рівень страхування сільськогосподарських культур, що стає причиною зменшення ефективності всього агропромислового комплексу, адже страхування дозволяє знижувати ризики та витрати, а також оптимізувати вплив держави на вирішення основних проблем аграрного сектору України.

Проаналізувавши дані, представлені на рис 2.1, можна стверджувати, що протягом усього досліджуваного періоду в Україні спостерігається низький рівень охоплення страхуванням сільськогосподарських площ, лише близько 2,5 %, в той час, як у країнах Європи цей показник перевищує 60-70 %, а, наприклад, на Кіпрі та в Ізраїлі складає 100 % [11].

Рис 2.1 Динаміка обсягів застрахованих площ та їх частка у загальному обсязі посівних площ

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Низька частка застрахованих посівних площ пояснюється недовірою аграріїв до страховиків та низьким розміром надання державної підтримки або ж її відсутністю (за період 2009-2018 рр. субсидії надавалися лише у 2012 р. у

розмірі 86 000 грн). У 2013 р. спостерігається помітне зростання застрахованої площі посівів. Однією з причин такого зростання стало прийняття у 2012 р. Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою», який «регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві» [9]. Після 2013 р. спостерігається помітний спад, так як аграрії не отримали сподіваної допомоги.

Максимальний рівень застрахованих сільськогосподарських площ у 2017 р. склав 6,45 % у Хмельницькій області, 5,2 % у Івано-Франківській та 4,8 % у Тернопільській областях, а мінімальний рівень – у Волинській (0,4 %), Одеській (0,42 %) та Луганській (0,45 %) областях. Тобто, спостерігається значна нерівність у розвитку агрострахування в різних областях України. Основними причинами такої ситуації є наявність значної кількості придатних для посівів територій в цих областях та використання їх великими агрохолдингами (корпорація «Сварог Вест Груп», холдинг «Інсеко», холдинг «Астарта» тощо), які використовують відповідні посівні площі і мають більше можливостей для страхування, ніж середні та малі підприємства. Також низьким часткам застрахованих посівних площ сприяє нестача обігових коштів у аграрних підприємств та фактична відсутність допомоги з боку держави, незважаючи на її формальну наявність. При цьому 63 % усіх застрахованих площ – це озима пшениця, 15 % – озимий ріпак, 11 % – кукурудза, тобто 89 % усіх застрахованих площ складають три сільськогосподарські культури.

На рис. 2.2. продемонстровано динаміку кількості укладених договорів зі страхування сільськогосподарських культур

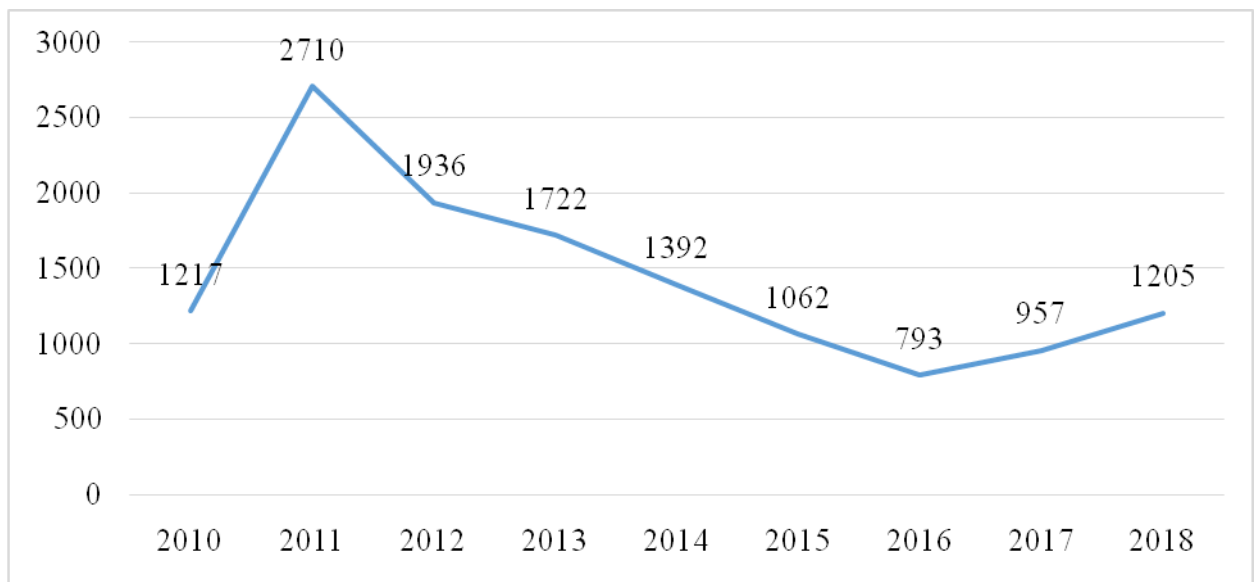

Рис 2.2 Динаміка кількості договорів зі страхування сільськогосподарських культур в Україні з 2010 по 2017 рр..

Джерело: складено автором на основі даних [10]

У 2011 р. кількість договорів зі страхування сільськогосподарських культур зросла більше ніж удвічі, а вже починаючи з 2011 по 2016 рр. спостерігається зменшення кількості укладених договорів на 70,7 %. У 2017 р. можна відмітити незначне зростання на 20,1 %, а у 2018 р. ще на 25 %. При цьому лідерами за кількістю укладених договорів стали: Тернопільська (98), Дніпропетровська (94), Полтавська (75), Хмельницька (68), Чернігівська (66) та Вінницька (55) області. Дана тенденція спричинена недовірою аграріїв до страхових компаній. Причиною недовіри є те, що компанії, які хоча б раз зіштовхувалися з проблемою відшкодування завданих збитків (відмовою в сплаті або ж затягуванні часу сплати) не мають бажання мати справу зі страховими компаніями. Найбільшу кількість договорів у 2017 р. було укладено зі страхування озимої пшениці (453) та озимого ріпака (241), кукурудзи (89) та соняшнику (61). Це пояснюється, передусім тим, що це експортоорієнтовані культури. Практично відсутнє страхування квасолі, ярого жита та овочів.

Обсяги премій прямо пропорційні кількості договорів та розміру застрахованої площі (рис. 2.3.).

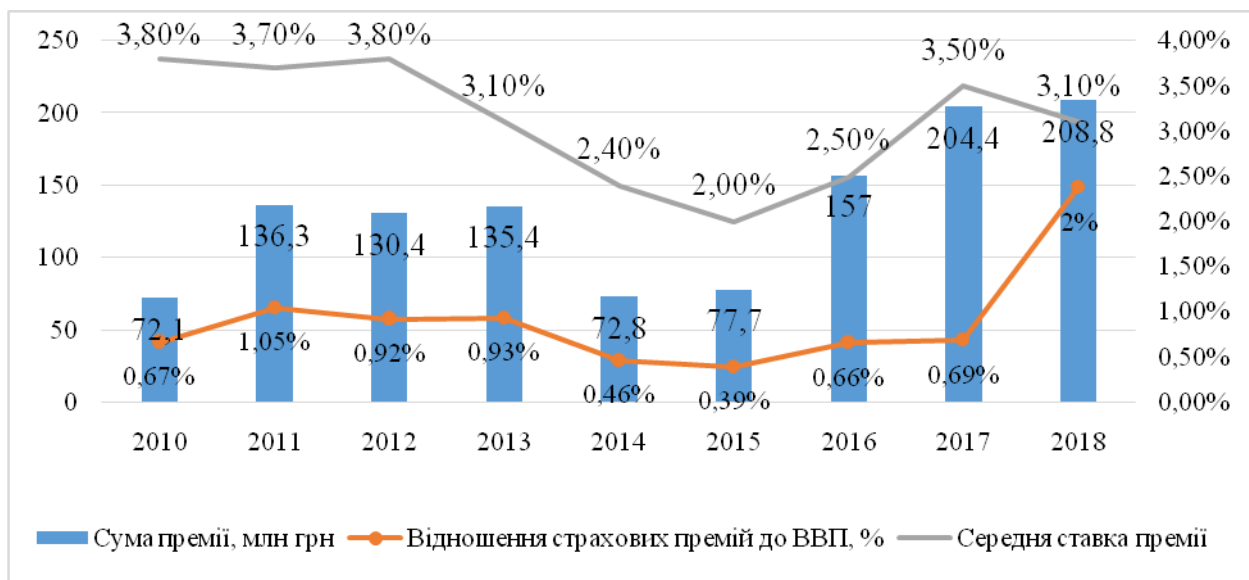

Рис 2.3 Динаміка обсягів премії з страхування сільськогосподарських культур в Україні, млн грн

Джерело: складено автором на основі даних [10]

У 2010 р. спостерігаються ще спостерігаються наслідки світової економічної кризи 2008 р., що вплинула на обсяги фінансових ресурсів у сільськогосподарських виробників. У 2011 р. спостерігається явне пожвавлення страхування, що пов'язано зі створенням аграрного страхового бюро України, до якого входило 15 страхових компаній й головним завданням була підтримка зусиль держави та аграріїв у досягненні спільної мети, а саме ефективного агрострахування (розробка досконалих страхових продуктів, створення єдиної бази тощо). Зменшення страхових премій у 2014-2015 рр. пов'язане з геополітичними змінами в Україні, а саме анексією АР Крим та незаконними діями Російської Федерації.

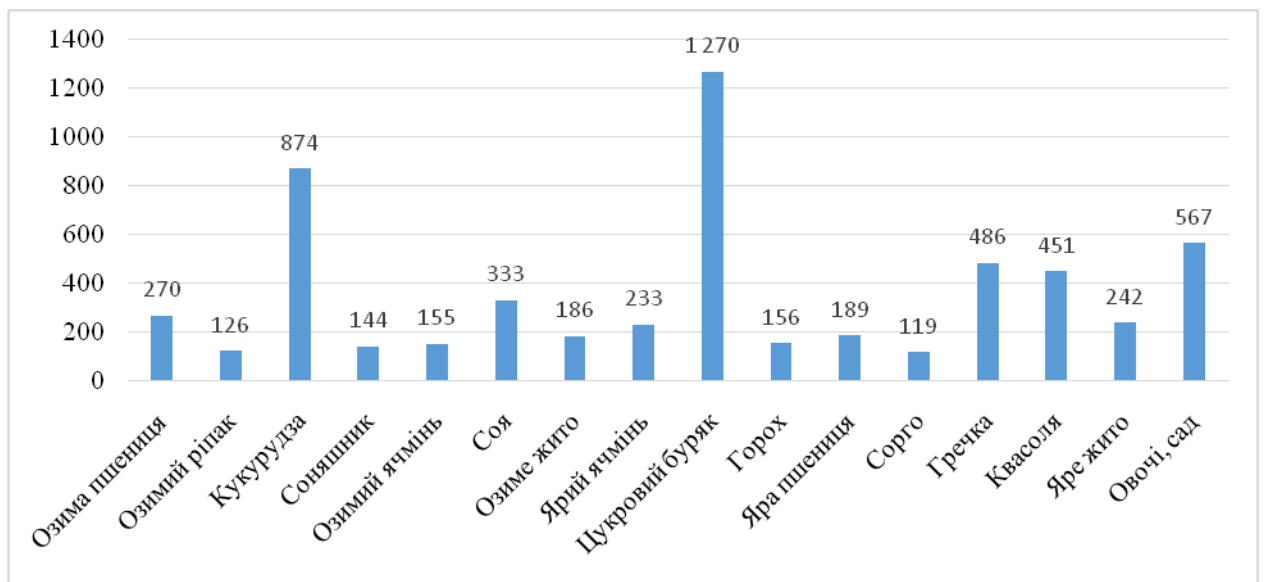

Рис 2.4 Сума страхових премій у розрізі сільськогосподарських культур отриманих у 2017 р, грн/га

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Розглянувши обсяги премій в розрізі сільськогосподарських культур, варто відмітити, що найбільшу суму премій в розмірі на 1 га у 2017 р. було отримано зі страхування кукурудзи та цукрового буряка. Щодо цукрового буряка, то варто відзначити, що минулого року була рекордно висока його врожайність, чому посприяли ґрунтово-кліматичні умови. Висока премія пояснюється низьким попитом у страхуванні цукрового буряка, тобто низьким колом зацікавлених осіб, між якими поділяється ризик втрати врожаю. Незважаючи на пільгові умови зі страхування кукурудзи, які надаються з осені 2017 р. в рамках програми «Ваш урожай-наша турбота» (До її реалізації долучилися Проект Міжнародної фінансової корпорації (International Finance Corporation, Група Світового банку) «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії», КредіАґріколь Банк, компанія Syngenta та СК «АХА Страхування») розміри премій продовжують залишатися на високому рівні [3].

Розміри премій по агрострахових культурах, що займають провідне місце на ринку – озимий ріпак та озима пшениця – знаходяться порівняно на невисокому рівні – 270 та 126 грн/га відповідно. Вартість страхування зменшує

кількість учасників у страхуванні даних культур, що пояснюється тим, що це експортоорієнтовані культури й до того ж дані культури сіються восени і високий ризик втрати врожаю у період зима-весна.

Рис. 2.5 Динаміка кількості договорів та страхової суми з 2014 по 2017рр

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Перш за все варто відзначити наявність проблем з отриманням даних, адже до 2014 р. не вдалося знайти даних із розмірами страхових сум, тому за досліджуваний період було взято період з 2014 по 2017 рр. Протягом усіх років цього періоду спостерігається прямо пропорційна залежність між кількістю договорів та застрахованою сумою, окрім 2016 р. Це пояснюється тим, що в середньому за одним договором визначалася більша страхова сума, що є, з одного боку, позитивною тенденцією, адже свідчить про зростання довіри у страхувальників, а, з іншого боку, свідчить про високий рівень концентрації виплат.

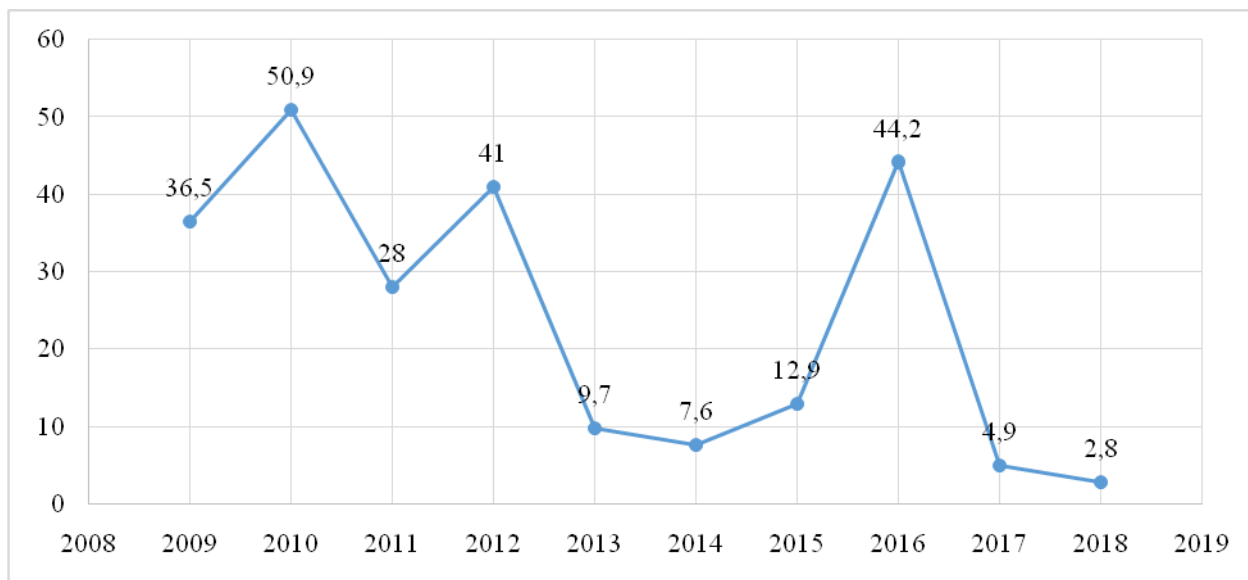

Рис. 2.6. Динаміка рівня виплат з страхування сільськогосподарських культур в Україні, %

Джерело: складено автором на основі даних [10]

На ринку страхування сільськогосподарських культур спостерігаються постійні коливання, при цьому найвищим рівень був у 2010 р. 50,9 %, а найнижчий у 2018 р. – 2,8 %. Враховуючи, що у 2017 р. сума премій була найвищою за досліджуваний період, то це свідчить про погіршення виплати відшкодувань у 2018 р. Варто зазначити, що у 2012 р. був відносно високий рівень виплат, який становив 41 %. Це можна пояснити тим, що у цьому році надавалося субсидіювання через створений цього ж року Агростраховий пул у сумі 86 тис. грн. Це єдиний випадок з 2009 по 2018 рр., коли надавалася допомога від держави.

До Агрострахового пулу входять 4 страхові компанії, а саме СК «Брокбізнес», Українська аграрно-страхова компанія, СК «Страхові гарантії» та СК «Домінанта». Незважаючи на те, що СК «Страхові гарантії» та СК «Домінанта» мають ліцензію на страхування сільськогосподарських культур у 2017 р. не виявлено даних, що засвідчували б їхню активну діяльність у цьому виді страхування. Це можна пояснити тим, що компанії не надали даних до Нацкомфінпослуг, або тим, що вони не займалися агрострахуванням. У будь-якому випадку варто ставити під сумнів діяльність названих компаній,

оскільки вони не входять навіть в ТОП-15 найбільших компаній, що страхують сільськогосподарську продукцію за даними журналу «TOPInsurance: рейтинг страхових компаній» за 2017 рік.

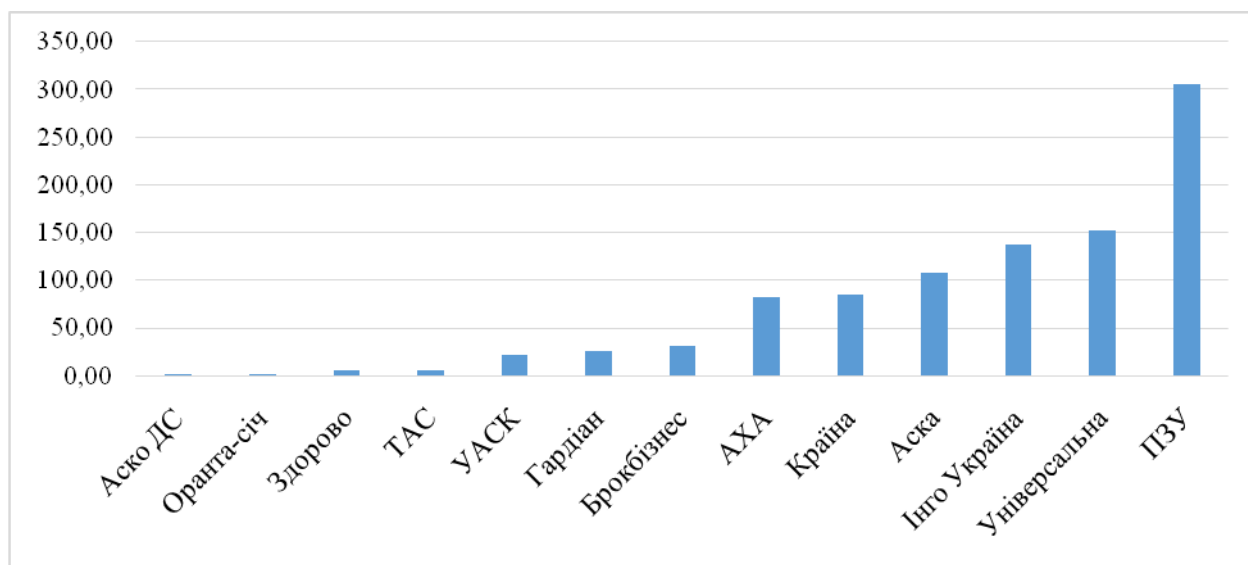

Рис. 2.7 Динаміка кількості договорів страхових компаній, що займалися страхуванням сільськогосподарських культур у 2017 р.

Джерело: складено автором на основі даних [10]

З рис. 2.7 бачимо, що за кількістю договорів СК «Брокбізнес» та УАСК не займають лідируючих позицій у агрострахуванні, хоча й входять в Агροстраховий пул. Можна виділити ТОП-5 компаній, які у 2017 р. і уклали найбільшу кількість договорів, а саме: ПЗУ, Універсальна, Інго Україна, АСКА та Країна.

У 2017 р. лідером за кількістю отриманих премій була СК «Універсальна», при цьому не спостерігається чіткої залежності між середньою ставкою премій та сумою отриманих премій. Найвищою ставка страхової премії була в УАСК і становила 6%, найнижчою в СК «Оранта-січ».

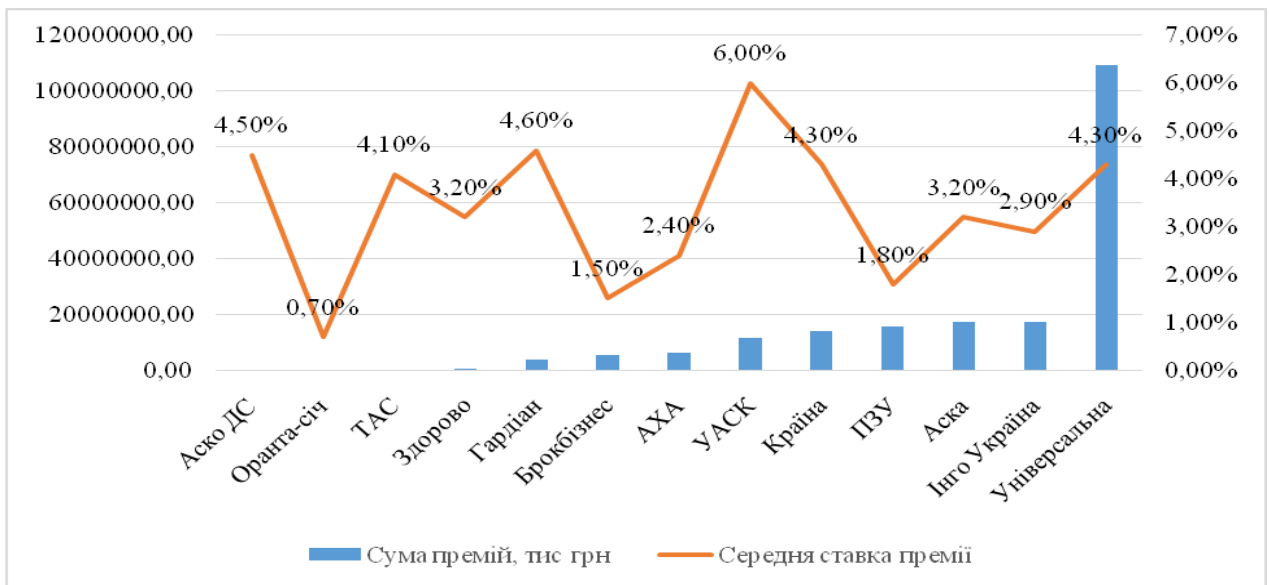

Рис 2.8 Сума премій зі страхування сільськогосподарських культур у розрізі страхових компаній у 2017 р.

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Варто відзначити, що не вдалося виявити залежності між середньою ставкою премій та кількістю договорів, що свідчить про недотримання принципу страхування, згідно якого зі збільшенням учасників зменшується ціна страхування. Зокрема у 2017 р. СК «АСК «Інго Україна» та СК «Оранта-січ» уклали однакову кількість договорів, а саме 1 договір при цьому в компанії СК «Оранта-січ» ставка страхової премії становила 0,7%, а в компанії СК «АСК «Інго Україна» ДС – 4,5%. Більш еластичною можна вважати залежність у компаній ПрАТ «УАСК» (21 договір) та РЗУ (306 договорів), де середня страхова премія становила 6 та 1,8 % відповідно.

Розмір виплат свідчить про реальну діяльність страхових компаній. У 2017 р. лідером виплат стала СК «Брокбізнес», що свідчить про те, що незважаючи на низьку кількість укладених договорів СК здійснювала виплати у звітному році. Протилежна ситуація спостерігається у компанії Універсальна, незважаючи на те, що СК збрала порівняно найбільшу суму страхових премій (близько 109,5 млн грн) та уклала 152 договори зі страхування сільськогосподарських культур виплат Універсальна не здійснювала.

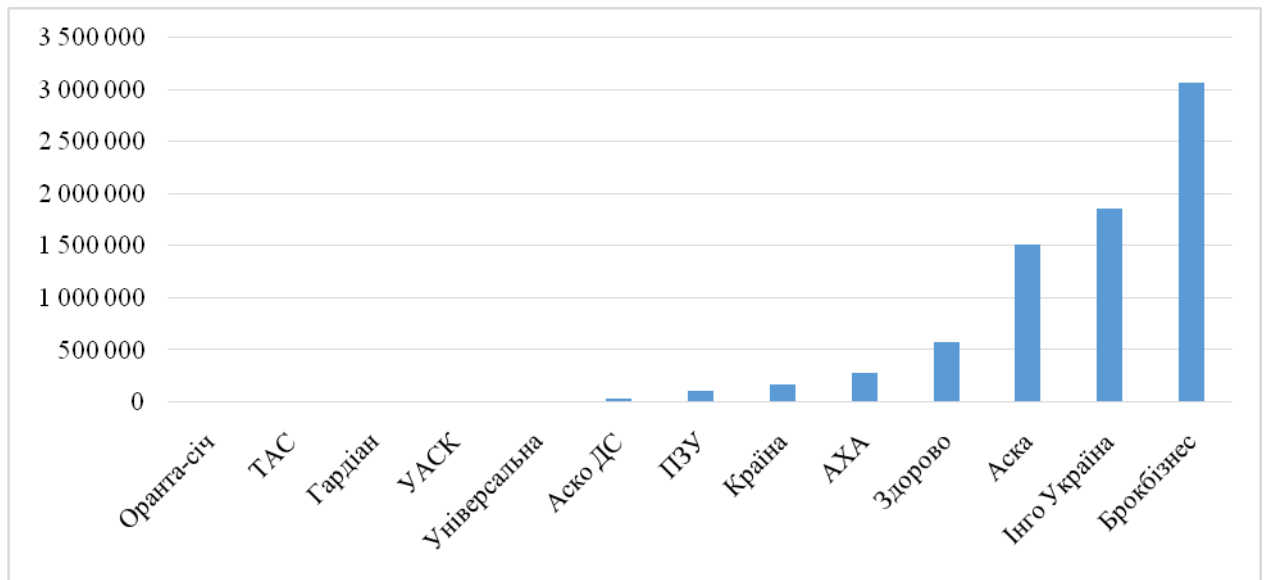

Рис 2.9 Сума виплат зі страхування сільськогосподарських культур у розрізі страхових компаній у 2017 р.

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Ібрагім Габідулін, виконавчий директор страхового брокера Gras Savoye Ukraine стверджує, що під час створення Агрострахового пулу перевагу надали чотирьом «сімейним компаніям» (Брокбізнес, СК «Домінанта», УАСК, СК «Страхові гарантії»), а решту компаній, зокрема такі провідні агрострахові компанії як «АСКА» та «Інго Україна» було поставлено в чергу на отримання ліцензії на обов'язкове агрострахування, проте з 2013 р. і до нині жодна з компаній, окрім тих, що увійшли в агростраховий пул при його створенні так і не отримали відповідних ліцензій. Це свідчить про те, що Агростраховий пул від початку його створення призначався в більшій мірі для приховування якихось корупційних схем, а не для забезпечення потреб аграрного ринку. Отже, Агростраховий пул можна розглядати як інструмент контролю державою аграрного сектору, що не передбачає його розвитку [1].

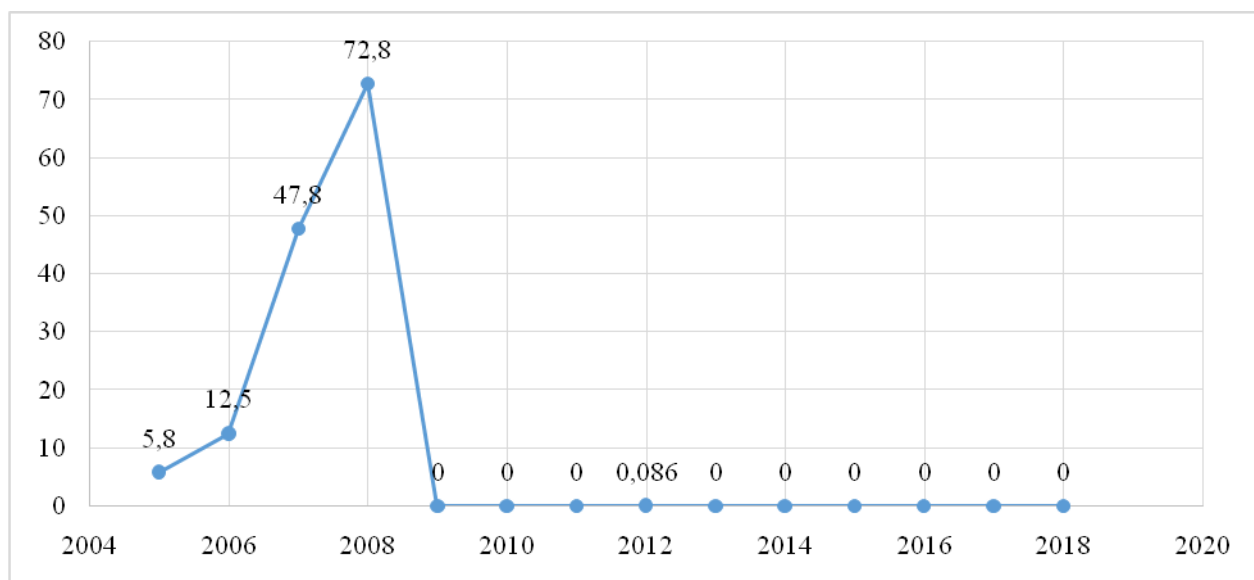

Рис. 2.10. Динаміка субсидій наданих державою для агрострахових компаній, млн. грн

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Одним з найпопулярніших шляхів підтримання урядами різних країн ринку агрострахування є субсидування страхових премій. З рис 2.9 видно, що з 2005 по 2008 рр. зростала підтримка державою агростраховиків, а вже протягом 2009-2017 рр. фінансування було надано лише у 2012 р., коли було створено Агростраховий пул. Така ситуація свідчить про фактичну відсутність участі держави у розвитку ринку агрострахування в Україні.

Як бачимо з рис 2.11 основна частка страхових договорів припадає на мультиризикове страхування майбутнього врожаю, а саме озимих культур. Перевага даному страховому продукту надається за рахунок низки переваг, таких як захист озимих культур протягом усього періоду вирощування та від усіх можливих ризиків, а не вибірково, також є можливість обирати рівень захисту, тобто обирати, який рівень покриття страхувальник бажає отримати, тобто при бажанні ви можете застрахувати продукт за більш високою ціною, але за відповідну плату. Ціна страхування за мультиризиковою програмою чітко відображає ймовірність настання страхового випадку, а оцінка збитків здійснюється за стандартною методикою і при цьому для отримання відшкодування необхідно пред'явлення мінімальної кількості документів.

Також значну частку страхування сільськогосподарських культур відбувається за програмою «Повна загибель+весняні заморозки».

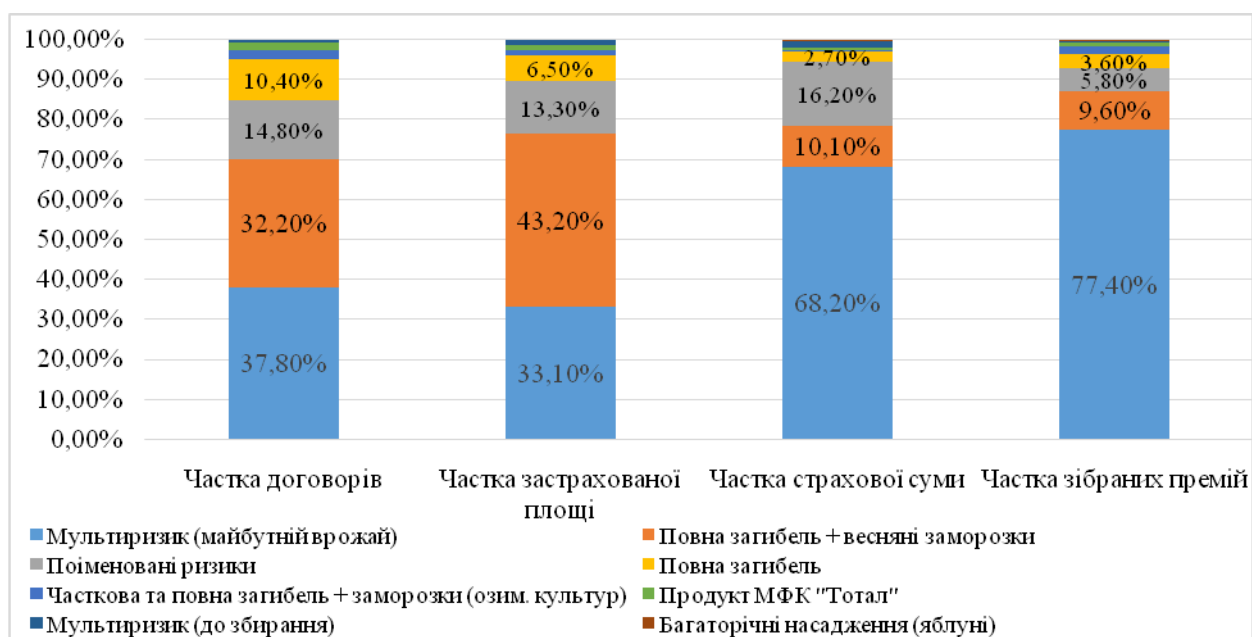

Рис 2.11 Використання страхових продуктів у 2017 р для страхування сільськогосподарських культур

Джерело: складено автором на основі даних [10]

Отже, страхування сільськогосподарських культур в Україні знаходиться на низькому рівні. Агростраховий пул не виконує своєї місії. Спостерігається падіння рівня виплат, при цьому зберігається тенденція до зростання кількості укладених договорів за останні роки. В основному відбувається мультиризикове страхування за трьома культурами -озима пшениця, озимий ріпак та кукурудза. Лідерами у страхуванні є ПЗУ та Універсальна, які не входять в Агростраховий пул.

Розділ 3. Проблеми та шляхи їх вирішення у страхуванні сільськогосподарських культур

Подальший розвиток страхування сільськогосподарських культур, як одного з найважливіших напрямків розвитку агробізнесу, пов'язаний з низкою проблем, вирішення яких є стратегічно важливим для економіки всієї країни. Перелік таких проблем наведено на рис. 3.1.

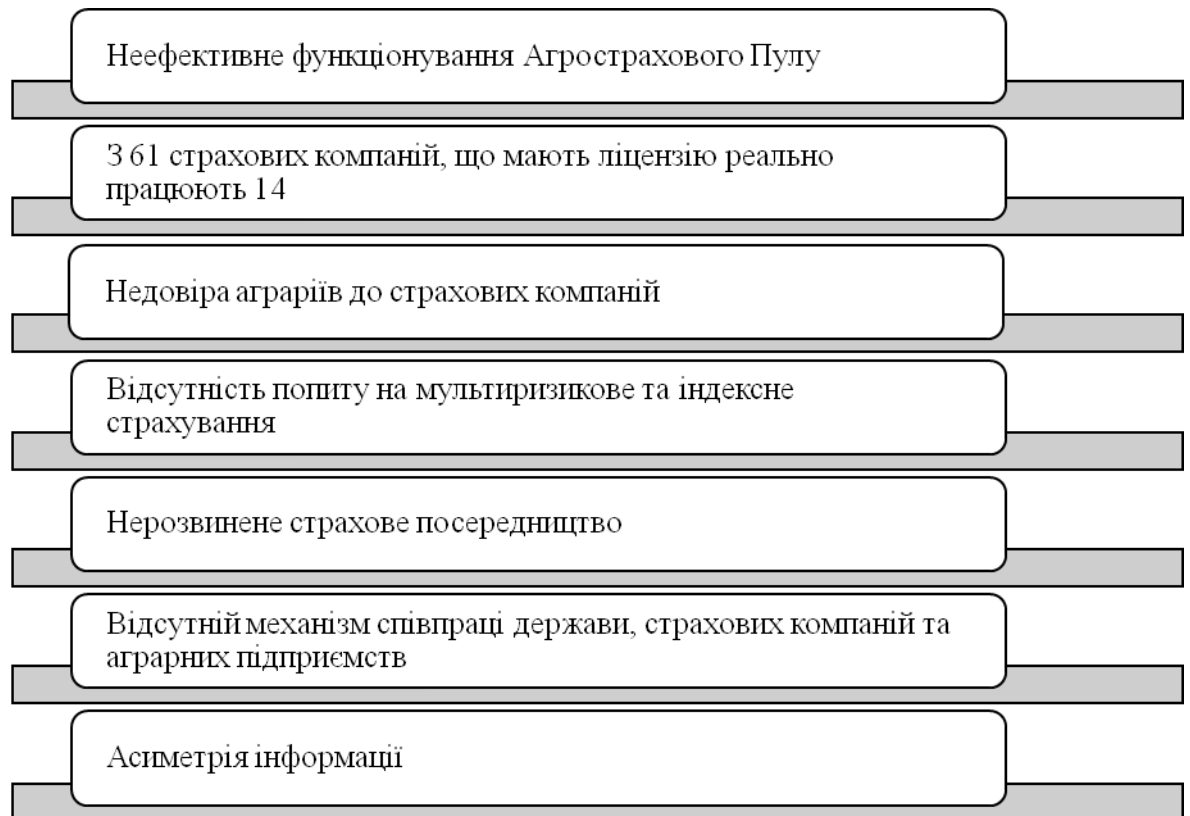

Рис 3.1. Проблеми розвитку страхування сільськогосподарських культур
Джерело: складено автором на основі даних [10]

Неефективне функціонування Агрострахового пулу, що полягає в неналежному виконанні ним ролі центральної керуючої ланки. Станом на 30.06.2018 р. на страховому ринку України функціонує 260 компаній, що здійснюють страхування інше, ніж страхування життя, з них лише 61 має ліцензію на сільськогосподарське страхування, тоді як до пулу входять лише 4 страхові компанії, які не займають провідних позицій у сегменті сільськогосподарського страхування.

З 61 страхової компанії, що має ліцензію на здійснення сільськогосподарського страхування, реально працюють та подають інформацію всього 14. ІФС зазначає, що «спілкування з усіма компаніями, що отримали запит щодо надання даних, показало, що компанії, які не надали дані, переважно не здійснювали страхування сільськогосподарських ризиків в період, що досліджується» [10].

Недовіра аграріїв до страхових компаній, є результатом:

- складності та непрозорості надання страхових послуг (оскільки страхувальники не володіють достатніми знаннями, то виникає неоднозначність та непорозуміння у трактуванні умов договору);
- відсутності індивідуального підходу (страховик бажаючи отримати якомога більшу премію, не завжди враховує особливості та індивідуальні ризики в умовах договору);
- дороговизни страхових послуг для окремих страхувальників, що відповідно зменшує попит з їхньої сторони.

В Україні найпоширенішим є страхування від окремих ризиків, мультиризикове та індексне страхування не користуються попитом через високу ціну.

Відсутній налагоджений механізм співпраці держави, страхових компаній та аграрних підприємств. Держава не надає необхідної підтримки для аграріїв, а в ті роки, коли бюджетні кошти виділялися, непоодинокими були випадки виведення коштів або «відмивання грошей» за допомогою страхових компаній.

Нерозвиненим є страхове посередництво, оскільки саме страхові брокери та агенти, могли б полегшити процес страхування та проводити інформаційні кампанії для аграріїв з метою демонстрації страхового продукту.

Наявність асиметрії інформації, яка спричиняє виникнення таких проблем як моральна шкода, антиселекція, тобто включення страховиком до страхового портфеля недооцінених ризиків, та шахрайство, як маніпуляція при проведенні процедур з врегулювання збитковості.

Для вирішення зазначених проблем, перш за все необхідно визначити місце держави на ринку страхування сільськогосподарських культур. Агостраховання має здійснюватися за принципом партнерства між державою та приватним сектором, що допоможе державі мінімізувати витрати та підтримувати через субсидіювання виробництво пріоритетної сільськогосподарської продукції. Найоптимальнішим для України є варіант активної участі держави у розвитку системи страхування сільськогосподарської продукції при максимальному використанні можливостей приватного сектору. [16]. Це допоможе реалізувати на практиці Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» та знизити навантаження на аграріїв. Також, варто реструктуризувати Агостраховий пул, змінивши його керівництво та чітко прописавши його повноваження та зобов'язання.

На даному етапі розвитку України необхідно модернізувати ринок страхування сільськогосподарських культур шляхом впровадження інновацій (рис 3.2).

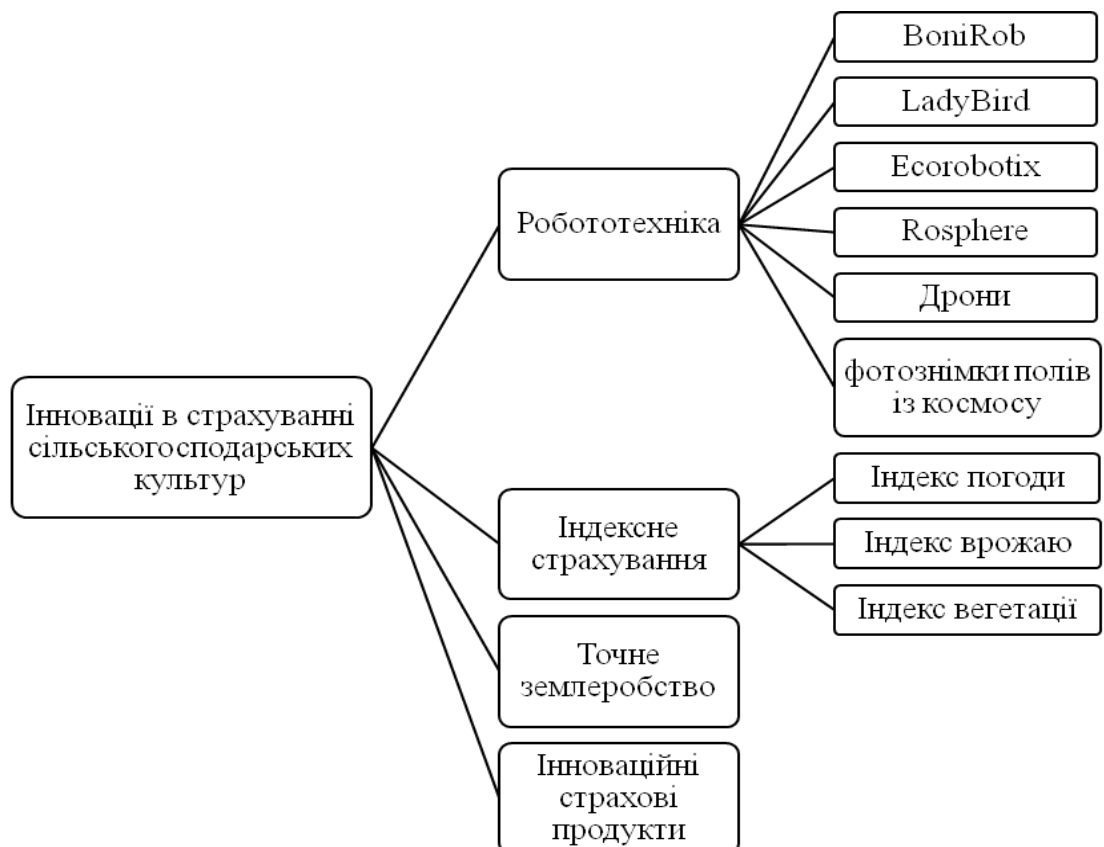

Рис 3.2 Інновації в страхуванні сільськогосподарських культур

Використання робототехніки допоможе, з одного боку, зменшити величину ризиків й відповідно знизити розмір страхової премії, що є доволі привабливим для аграріїв, а, з другого боку, спростити оцінювання суми збитків й обчислення розміру страхового відшкодування, що допоможе страховикам підвищити довіру потенційних клієнтів до себе. Прикладами використання інновацій можуть бути такі:

- BoniRob – допомагає зменшити ризик загибелі рослини через бур'яни. Цей доволі великий сільськогосподарський робот в автоматичному режимі виявляє бур'яни і знищує їх, витрачаючи на один бур'ян біля однієї десятої частки секунди [13].

- Ladybird – пристрій здатний автоматично виявляти овочі на грядці, відстежувати динаміку зростання сільськогосподарських культур і навіть видаляти бур'яни за допомогою спеціальних маніпуляторів [12].

- Ecorobotix – за допомогою пристроїв-рук, робот покриває бур'ян і обробляє його невеликою дозою пестициду, що допомагає зменшити витрати та рівень пестицидів в культурі [17].

- Rosphere – використовується для вимірювання екологічних показників на місцях збору врожаю або моніторингу засіяних грядок [19].

- Дрони використовуються для моніторингу застрахованих площ та врегулювання ризиків у сільському господарстві. Безпілотники допомагають полегшити роботу експерта та зробити її більш якісною. За можливості регулярного спостереження, збору інформації та проведення її аналізу, сільське господарство може вийти на більш високий рівень продуктивності [22].

- Сучасні технології допомагають забезпечити ефективне управління сільськогосподарськими підприємствами за допомогою супутникових знімків. Зокрема, компанія Planet «презентувала передові можливості використання супутникових знімків, які дозволять українським аграріям встановити щоденний глобальний контроль над станом рослин та земельним фондом» [22].

Індексне страхування – «це страхування ризику втрати врожаю окремої сільськогосподарської культури у відношенні до усереднених натуральних

показників її врожайності на визначеній території за попередні п'ять маркетингових періодів» [8]. Головними перевагами індексного страхування є прозорість зрозумілість та відносно не висока ціна. Найчастіше використовуються:

- страхування на основі індексу погоди (перспективний метод, проте в Україні не використовується через неналежне матеріально-технічне забезпечення метеорологічних станцій);

- страхування на основі регіонального індексу врожайності(за рахунок зменшення адміністративних витрат досягається зниження ціни на даний продукт, проте недоліком є недоотримання врожаю через локальні ризики, які не притаманні всьому регіону і є не вигідним для підприємств з врожайністю вищою, ніж в середньому по регіону) [18];

- страхування на основі індексу вегетації (простий кількісний показник кількості фотосинтетичної активної біомаси є більш складним в обрахунках та порівняно з попередніми менш вживаним).

Точне землеробство як технологія високотехнологічного менеджменту використовується в Україні нещодавно. За рахунок використання цієї технології аграрним підприємствам вдається картографувати урожайність, економити насіння та добрива, проводити агрохімічний аналіз ґрунту, а за рахунок таких дій можливо зменшити тарифну ставку зі страхування сільськогосподарських культур, що зробить його більш привабливим [20].

Нині на ринку сільськогосподарського страхування для того, щоб залишатися конкурентоспроможними страхові компанії співпрацюють з International Finance Corporation (IFC) та аграріями. Наприклад, СК «АХА страхування» (варто зазначити, що дана компанія не входить до Агрострахового пулу) спільно з IFC та АТ «Креді Агріколь Банк» запустили продукт «Ваш урожай – наша турбота». Це проста у розумінні комплексна програма, яка покликана допомогти малим та середнім сільгоспвиробникам захистити свій врожай. Окрім того, що програма передбачає мультиризикове страхування, «протягом перших трьох років роботи користувачі отримають

спеціальні пільгові умови, консультативну підтримку та можливість взяти участь в тренінгах зі страхування та застосування новітніх агротехнологій» [5].

Шляхом впровадження наведених інновацій також можна вирішити проблеми асиметрії інформації, а також шляхом проведення диференціації страхувальників та встановлення індивідуальних тарифів відповідно до рівня ризику, проведенням постійного моніторингу застрахованих площ та використанням покарань за порушення, наприклад штрафів.

Отже, сучасний ринок страхування сільськогосподарських культур потребує змін, зокрема впровадження інновацій, вирішення класичних проблем таких як асиметрія інформації та, найголовніше, побудови механізму державно-приватного партнерства. Завдяки впровадженню наведених у дослідженні рекомендацій вдасться покращити ринок сільськогосподарського страхування зокрема та аграрний сектор загалом. Оскільки в Україні аграрний сектор має найбільший потенціал для розвитку, то його піднесення може стати поштовхом для виведення економіки України з кризи та подальшого її розвитку.

ВИСНОВКИ

У період екологічних змін усього світу та кризового стану економіки Оскільки Україна займає провідне місце у виробництві та експорті сільськогосподарських культур, стратегічно важливо підтримувати цю сферу діяльності. Найефективніших та найнадійнішим способом захисту від погодних та природно-ерозійних ризиків для аграріїв є страхування.

Сучасний стан ринку страхування сільськогосподарських культур демонструє повільний темп розвитку та порівняно з іншими країнами надзвичайно низьку частку застрахованих сільськогосподарських посівів. Спостерігається падіння рівня виплат, при цьому зберігається тенденція до зростання кількості укладених договорів за останні роки. Мультиризикове страхування відбувається в основному лише за трьома культурами – озима пшениця, озимий ріпак та кукурудза. Лідерами у страхуванні є ПЗУ та Універсальна, які не входять в Агростраховий пул.

Така ситуація пояснюється наявністю низки проблем, зокрема, неефективне функціонування Агрострахового пулу та відсутність механізму державно-приватного партнерства, асиметрія інформації та низький рівень довіри аграріїв до страховиків, нерозвинене страхове посередництво. Для вирішення перелічених проблем необхідно розпочати впровадження інновацій в систему страхування сільськогосподарських культур, зокрема робототехніки, індексного страхування, точного землеробства та інноваційних страхових продуктів, також важливо внести зміни до законодавства України щодо страхування та визначити чітке місце держави на агростраховому ринку.

Пожвавлення ринку страхування сільськогосподарських культур сприятиме розвитку агропромислового комплексу України та допоможе їй вийти з економічної кризи та закріпитися на гідному неї місці у світовій економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний страховий пул [Електронний ресурс] // Державний резервний насінневий фонд України. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://nsfond.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=125&Itemid=51&lang=uk.
2. Андрійчук В. Г. Підручник. — 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2002. — 624 с
3. Виробники кукурудзи тепер можуть страхувати її на пільгових умовах [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://tusovka.kr.ua/news/2017/02/12/-virobniki-kukurudzi-teper-mozhut-strahuvati-ii-na-pilgovih-umovah>.
4. Жмурко І. Ризики в аграрному секторі та необхідність їх страхування / ІннаЖмурко. // економічний дискурс Міжнародний науковий журнал. – 2017. – №1. – С. 42–49.
5. Новація на ринку агрострахування – комплексна програма для агробізнесу «Ваш урожай – наша турбота» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт CreditAgricole. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://credit-agricole.ua/o-banke/pres-centr/novini/novaciya-na-rinku-agrostrahuvannya-kompleksna-programa-dlya-143>.
6. Основи страхування сільськогосподарських культур. Навчальний посібник для аварійних комісарів – Київ: Міжнародна фінансова корпорація, 2012. – 496 с.
7. Правила добровільного страхування сільськогосподарської продукції [Електронний ресурс] // ПрАТ СК „ІНГОССТРАХ” – Режим доступу до ресурсу: http://ings.com.ua/wp-content/uploads/2015/12/pravila_silhoz.pdf.
8. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004. // Офіційний вісник України. – 2004. – № 30.
9. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою [Електронний ресурс] // Закон України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17>.

10. Ринок агрострахування України у 2018-му андерайтинговому році [Електронний ресурс] // Аналітичне дослідження Міністерства аграрної політики та продовольства України у співпраці з Проектом «Розвиток фінансування аграрного сектору в Європі та Центральній Азії», Міжнародна фінансова корпорація (IFC, Група Світового банку). – 2018. – Режим доступу до ресурсу:

<https://agriinsureukraine.com/wp-content/uploads/2018/10/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BA-%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-2018.pdf>.

11. Ринок агрострахування: підводячи підсумки // Фінансові послуги. – 2016. – № 3. – С. 20–21.

12. Робот Ladybird на сонячних батареях підвищує урожайність ферм [Електронний ресурс]. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://ecology.md/page/robot-ladybird-na-solnechnyh-batarejah-povyshaet-urozhajnost-ferm-video>.

13. Сельскохозяйственный робот компании Bosch- BoniRob, который борется с сорняками, забивая их назад в землю [Електронний ресурс] // DailyTechInfo. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dailytechinfo.org/robots/7568-bonirob-selskohozyaystvennyy-robot-kompanii-bosch-kotoryy-boretsya-s-sornyakami-zabivaya-ih-nazad-v-zemlyu.html>.

14. Співпраця зі страховими [Електронний ресурс] // Офіційний сайт аграрного фонду – Режим доступу до ресурсу: <http://agrofond.gov.ua/activity/insurances/>.

15. Стан АПК 12 міс 2018 [Електронний ресурс] // Міністерство аграрної політики та продовольства України. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://minagro.gov.ua/system/files/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%20%D0%90%D0%9F%D0%9A%2012%20%D0%BC%D1%96%D1%81%202018.pdf>.

16. Створення ефективної системи агострашування з активною участю держави – можливі варіанти для України. // InternationalFinanceCorporation. – 2010. – С. 1–11.

17. Створено робот EcoRobotix для боротьби з бур'янами [Електронний ресурс] // Біржа сільгоспсптехніки. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://traktorist.ua/news/stvoreno-robot-ecorobotix-dlya-borotbi-z-buryanami>.

18. Страхові продукти зі страхування врожаю сільськогосподарських культур: порівняльна характеристика. // Економіка АПК. – 2011. – №9. – С. 47–52.

19. Сферичний робот-агроном [Електронний ресурс] // Международный культурный портал Эксперимент. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: http://md-eksperiment.org/etv_page.php?page_id=1564.

20. Точне землеробство — мода чи культ? [Електронний ресурс] // Агробізнес. Сьогодні. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://agro-business.com.ua/2017-09-29-05-56-43/item/2556-tochne-zemlerobstvo-moda-chy-kult.html>.

21. Українські аграрії зможуть застосовувати нові можливості супутникового моніторингу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://a7d.com.ua/novini/36400-ukrayinsk-agrarij-zmozhut-zastosovuvati-nov-mozhlivost-suputnikovogo-montoringu.html>.

22. Українські аграрії переходять до цифрового землеробства [Електронний ресурс] // AgroReview. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://agoreview.com/news/istotno-zrosla-cina-na-ukrayinskyj-nacionalnyj-produkt>.

23. Шолойко А. Класичні та індексні страхові продукти для галузі рослинництва [Електронний ресурс] / А.С. Шолойко // Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал – Режим доступу до ресурсу: <http://magazine.faaaf.org.ua/klasichni-ta-indeksni-strahovi-produkti-dlya-galuzi-roslinnictva.html>.

24. Що таке агострашування? [Електронний ресурс] // Головні аграрні новини. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <https://agronews.ua/node/24270>.

25. Юдін В. Страхування сільськогосподарських ризиків / В. Юдін, О. Непочатенко. // Молодийвчений. – 2016. – №11. – С. 632–634.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Частка застрахованих площ посівів у розрізі областей у 2017 р.

Область	Застраховані площі, тис га	Загальний обсяг посівних площ, тис га	Частка застрахованої посівної площі, %
Хмельницька	75,326	1168,3	6,45
Івано-Франківська	19,857	382,2	5,20
Тернопільська	39,365	820,5	4,80
Полтавська	75,645	1721,3	4,39
Сумська	46,959	1137,6	4,13
Чернігівська	48,023	1236,7	3,88
Чернівецька	11,439	309,5	3,70
Дніпропетровська	67,343	1942,4	3,47
Харківська	57,46	1772,3	3,24
Херсонська	37,398	1430,6	2,61
Рівненська	13,873	564,9	2,46
Черкаська	27,178	1188,1	2,29
Львівська	13,57	679	2,00
Кіровоградська	27,222	1700,3	1,60
Миколаївська	24,204	1544,6	1,57
Житомирська	11,888	962,9	1,23
Вінницька	17,73	1625,7	1,09
Донецька	7,709	994,8	0,77
Київська	8,792	1168,8	0,75
Запорізька	11,914	1663,7	0,72
Луганська	3,62	806,3	0,45
Одеська	7,831	1864,3	0,42
Волинська	2,225	562,1	0,40
Загальна площа	1229,571	27434,3	-

Страхування сільськогосподарських культур у 2005-2018 рр., тис. га

Рік	Загальна площа посівів сг/культур, тис га	Застрахована площа, тис.га	Кількість договорів	Страхова сума, млн грн	Сума премії, млн грн	Субсидія, млн грн	Рівень виплат, %	Середня ставка премії, %	Частка застрахованих посівних площ в Україні, %	Частка премій до ВВП, %
2010	26736,2	553	1217	н/д	72,1	0	50,90	3,80	2,07	0,67
2011	27466,1	786	2710	н/д	136,3	0	28,00	3,70	2,86	1,05
2012	27480,4	727	1936	н/д	130,4	0,086	41,00	3,80	2,65	0,92
2013	28115	869	1722	н/д	135,4	0	9,70	3,10	3,09	0,93
2014	27258,2	732	1392	3055	72,8	0	7,60	2,40	2,69	0,46
2015	26717	689	1062	3969	77,7	0	12,90	2,00	2,58	0,39
2016	26775,6	700	793	6240	157	0	44,20	2,50	2,61	0,66
2017	27434,3	657	957	5913	204,4	0	3,70	3,50	2,39	0,69
2018	27637,7	974	1205	6674	208,8	0	2,80	3,10	3,52	2,38